

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ: Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΕΙ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Παιδεία και Ελευθερία στα πλαίσια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

- Όλη η φιλοσοφία του Διαφωτισμού δε θα μπορούσε να τύχει ανταπόκρισης εφόσον δεν διερχόταν μέσω της παιδείας στους νεώτερους. Η αφύπνιση των Ελλήνων δεν ήταν απλώς ένα πολιτικό αίτημα ή μία ιδέα. Ήταν ένα ευρύτερο κίνημα, τό οποίο συνδύαζε τις ιστορικές ρίζες του παρελθόντος με την ανάγκη αποδοχής και δημιουργίας μέσα από τις κατακτήσεις του ιστορικού παρόντος. Τόσο η οργάνωση της εκπαίδευσης, όσο κυρίως, τό περιεχόμενό της, είχαν να κάνουν με την προσπάθεια γι' αυτό τό συγκεκρισμό. Οι ιδεολογικές διαμάχες εκδηλώθηκαν κυρίως σε επίπεδο συγγραφής βιβλίων και περιοδικών, αλλά η νέα φιλοσοφία γνώρισε την αποδοχή ή την αποδοκιμασία μέσα στα σχολεία.

- Οι περισσότεροι δάσκαλοι των σχολείων είχαν ζωντανή σχέση με την Έκκλησία. Από τή δική τους επιλογή θα εξαρτώνταν η αλλαγή, από τό κατά πόσον δηλαδή θα ήταν πρόθυμοι να αλλάξουν τό κύριο περιεχόμενο της διδασκαλίας, να επεκταθούν δηλαδή από τή διδασκαλία της γλώσσας, της θρησκευτικής κατήχησης και της αριστοτελικής φιλοσοφίας στή διδασκαλία της νέας φιλοσοφίας, των φυσικων επιστημων, της ιστορίας και της γεωγραφίας, αλλά και της γλώσσας με έμφαση όχι μόνο στήν αρχαία μορφή της, αλλά και στή μορφή η οποία θα προσέγγιζε τόν τρόπο όμιλίας του λαου.

ΕΡΜΗΣ
/
ΑΟΓΙΟΣ
/
ΒΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΓΓΕΛΙΑΙ
/
ΤΗΣ
ΑΡΧΙΟΥΤΕΙΑΣ
/
ΚΑΤ' ΕΠΙΧΡΑΤΗΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ Α'

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙΧΡΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

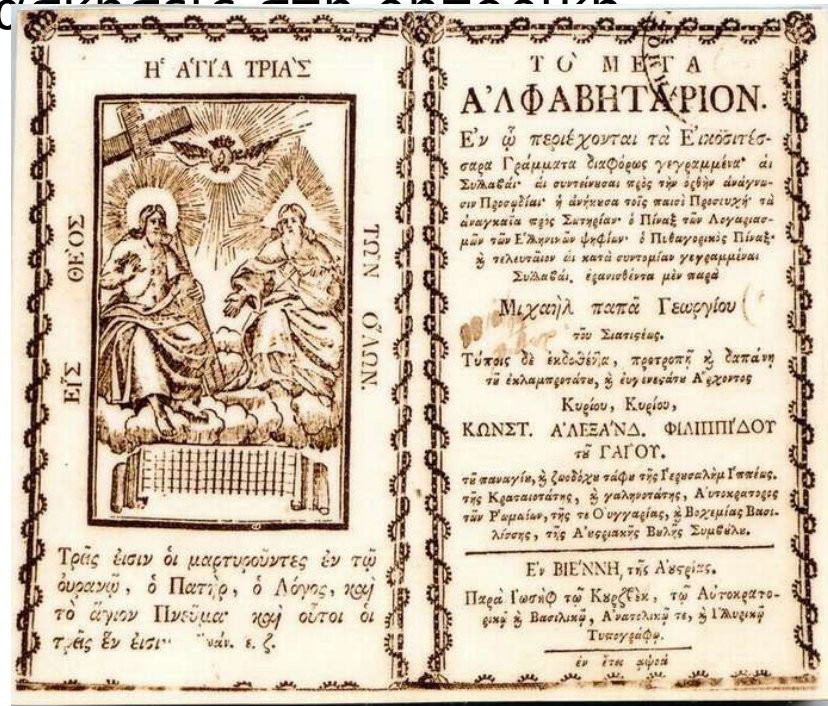
ΤΟΜΟΣ Α'
1882

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑΣ ΑΝΩΤΕΡΗΣ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΓΓΕΛΙΑΣ
ΑΡΧΙΑ 1882

Politeianet.gr

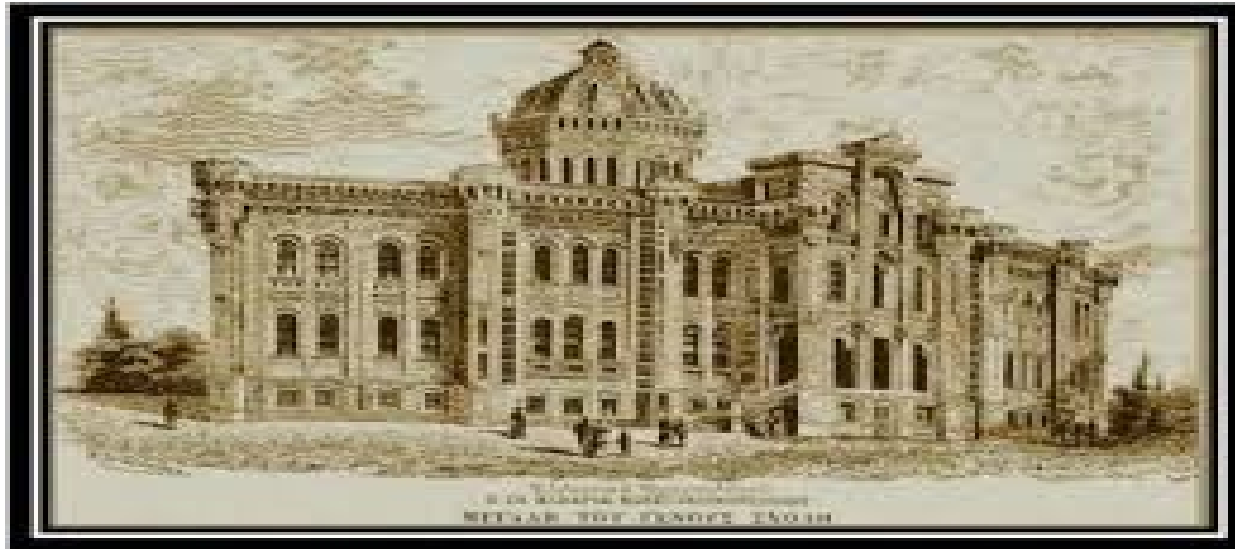
- Ἄς μή λησμονοῦμε ὅτι τό Ψαλτήρι καί τό Ὀκτωήχι ἦταν τά κύρια ἐγχειρίδια διδασκαλίας στούς αἰῶνες τῆς Ὀθωμανοκρατίας. «Στή συνέχεια, τά μεγαλύτερα παιδιά ἀποστήθιζαν τά ὀκτώ μέρη τῆς Γραμματικῆς τοῦ Λασκάρεως καί συνάμα ἐρμήνευαν τίς Γνωῖμες τοῦ Χρυσολωρᾶ. Στά κείμενα ἔκαναν τεχνολογία μέ κάποια ὑπερβολική σχολαστικότητα. Ἐρμήνευαν κείμενα, ὅπως τούς Λόγους τοῦ Ἰσοκράτη. Διάβαζαν τήν Βατραχομυιομαχία, τούς Μύθους τοῦ Αἰσώπου, τόν Πανηγυρικό τοῦ Ἰσοκράτη, τόν Πρός τούς νέους λόγο τοῦ Μ. Βασιλείου, λόγους τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καί τοῦ Συνέσιου.» Ἐκαναν καί ὀκτώ μέρη τῆς Γραμματικῆς τοῦ Λασκάρεως.

- Στή συνέχεια μελετοῦσαν τούς ἀρχαίους Ἑλληνες ποιητές, Πίνδαρο, Σοφοκλῆ, Εὐριπίδη, Ἀριστοφάνη καί Θεόκριτο. Ἡ Λογική διδάσκονταν μέ βάση τό Σουγδουρῆ ἢ τόν Θεόφιλο τόν Κορυδαλλέα, τά Μαθηματικά μέ βάση τόν Εὐκλείδη καί τόν Ἀρχιμήδη ἢ τόν Νικόμαχο Γερασηνό, μέ σχόλια τοῦ φιλόσοφου Πρόκλου. Ἐνα πολύ μεγάλο μέρος τῆς ἐνασχόλησής τους κάλυπταν τά θεολογικά κείμενα, Ἀγία Γραφή, Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καί μερικά ἱστορικά ἐκκλησιαστικά κείμενα». Χαρακτηριστική ἦταν ἡ αὐστηρότητα στήν παιδαγωγική, ὅπως ἐπίσης καί οἱ τιμωρίες.

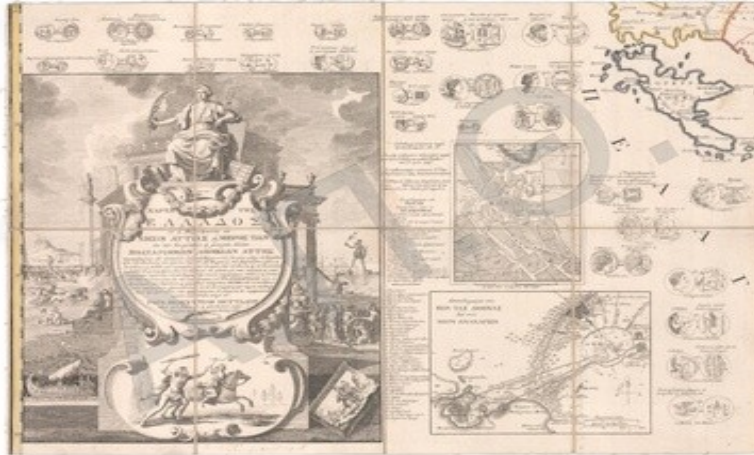
- Ὁ Διαφωτισμός φέρνει ἕνα νέο πνεῦμα. «Τό περιεχόμενο τῆς νέας ἐκπαίδευσης ἔπρεπε νά βασίζεται σέ ἐγκύκλιο πρόγραμμα σπουδῶν, πού θά ἀπαιτοῦσε ἀπό τούς μαθητές στοχασμό καί κρίση. Ἡ μηχανιστική ἀποστήθιση καί ἡ τυπολατρία ὀφείλαν νά ἐγκαταλειφθοῦν ὀριστικά καί νά ἀντικατασταθοῦν ἀπό οὐσιαστικές σπουδές. Ἡ ἀπαγγελία καί ἐρμηνεία πατερικῶν κειμένων,... καθώς καί ἡ ἀχαρῆ ἀπομνημόνευση γραμματικῶν πραγματειῶν τῆς ὕστερης βυζαντινῆς περιόδου θά ἔπρεπε νά ἀντικατασταθοῦν μέ ἕνα πρόγραμμα διδασκαλίας τῶν ἰδίων τῶν κλασικῶν κειμένων...

•Η διδασκαλία καί μόνο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν θά προκαλέσει ἀντιδράσεις. Ἔτσι, ὁ ἀνταγωνισμός στήν πράξη τῶν νέων ἰδεῶν μέ τήν παλαιά φιλοσοφία, ὅπως ἐπίσης καί οἱ συγκρούσεις ἐντός τοῦ κύκλου τῶν Διαφωτιστῶν, θά ἀποτυπωθοῦν στή σχολική ἐκπαίδευση.

•Ἡ ἀλλαγὴ, παρ' ὅλα αὐτά, θά εἶναι μεγάλη καί οἱ μαρτυρίες ἀναφέρουν ὅτι ὅπου ὑπῆρχαν ἑλληνικές κοινότητες ἰδρύονται σχολεῖα καί σχολές, δάσκαλοι μαθαίνουν γράμματα στούς νέους ἀκόμη καί κατ' οἶκον, ἐνῶ ἐπικρατεῖ ἐνθουσιασμός γιά τή νέα φιλοσοφία. Ἀλλά καί στόν ἑλλαδικό χῶρο γίνονται ἀντίστοιχες προσπάθειες. Πρός τήν κατεύθυνση αὐτή ἐξυπηρετοῦν οἱ μεταφράσεις βιβλίων καί ἡ πειραματική ἐφαρμογή διά ἐπιστημονικῶν ὀργάνων, ὅπως καί ἡ χρήση χαρτῶν νιά ἐποπτεία.

- Στο κλίμα αυτό της αλλαγής θα δράσει ο Κωνσταντᾶς. Τά πρώτα γράμματα πού ἔμαθε στίς Μηλιές ἀπό τόν παπα-Ἄνθιμο Πανταζῆ πρέπει νά ἦταν στήν κατεύθυνση τῆς παιδείας πρὸς τό μεταίχμιο μεταξύ τῆς προηγούμενης πνευματικῆς κατεύθυνσης καί τῶν νέων ἀντιλήψεων. Ἡ συμπλήρωση ὅμως τῆς μόρφωσής του μέ τά ταξίδια του θά τόν κάνουν νά διαμορφώσει κι αὐτός μία ἀντίληψη προσαρμοσμένη στά νέα δεδομένα, ἡ ὁποία διαφαίνεται ἀπό τά βιβλία πού συγγράφει ἢ μεταφράζει, ἀλλά καί ἀπό τόν τρόπο πού ἐργάστηκε, κυρίως στή σχολή τῶν Μηλεῶν, ὅπως ἐπίσης καί ἀπό τό ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα τό ὁποῖο ἐπεχείρησε νά ἐφαρμόσει κυρίως ὡς ἔφορος τῆς Παιδείας.

Η Σχολή των Μηλεών

•Τό 1813 ὁ Κωνσταντᾶς καί ὁ Γαζῆς ἰδρύουν τό «Τακτικόν Σχολεῖον» τῶν Μηλεῶν. Ὁ Γαζῆς, ἐνθουσιασμένος ἀπό τήν νέα προοπτική, θά δημοσιεύσει στόν Λόγιο Ἑρμῆ τή σχετική εἰδηση καί θά τήν σχολιάσει:

•«Εἰς ταῖς Μηλιαῖς τοῦ Πηλίου ὄρους οἱ προεστῶτες, διά παρακινήσεως τοῦ φιλογενοῦς ἀνδρός Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, ἐσύστησαν σχολεῖον φιλοσοφίας, καί φιλολογίας, εἰς τό ὁποῖον σχολαρχεῖ ὁ ρηθείς κύρ Γρηγόριος. Μεγάλας ἐλπίδας ἔχει τό γένος εἰς τό ἐξῆς, ὅταν οἱ πρόκριτοι αὐτοῦ, ἡγεμόνες, ἀρχιερεῖς, ἄρχοντες, προεστῶτες φροντίζουν διά τήν πρόοδον τῆς παιδείας.

•

- *Εὕγε Μηλιῶται! ἄξια Ἑλλήνων φρονεῖτε, ἄξιοι ἦσθε τῶ ὄντι καί τῆς κλήσεως τῶν Ἑλλήνων. Τρέξατε συνδεδεμένοι μέ τῆς ὁμοιοῖας, τοῦ πατριωτισμοῦ καί τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης τούς δεσμούς, τό ὅποῖον ἀρχίσατε ἐνδοξον στάδιον. Ὅλοι οἱ φρόνιμοι συνομολογοῦσιν εἰς τά ὅποῖα ἀνωτέρω ὁμολογεῖτε, ὅτι οἱ ὑπό μόνης τῆς φιλοσοφίας ὀδηγούμενοι φρονοῦσι καί πράττουσι φιλόσοφα· συνομολογεῖ δέ καί τό γένος ὅλον διά τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ, ὅτι ὅλοι, ὅσων μέλλετε νά γένητε αἰτίοι τῆς παιδείας, τῆς σπουδῆς τῆς φιλοσοφίας, φρονοῦντες φιλόσοφα, μέλλουσι πράξειν καί φιλόσοφα, κηρύττοντές σας εὐεργέτας τῆς κοινῆς πατρίδος, τῆς Ἑλλάδος, καί στεφανώνοντές σας μέ τούς ἀμαράντους κλάδους τῆς δάφνης. Ζῆτε καί προχωρεῖτε εἰς τά ὅποῖα ἀρχίσατε! εἶθε δέ νά μιμηθῶσι τό παράδειγμά σας καί ἄλλοι! ὁ Ἐκδ.».*

Ὁ Κωνσταντᾶς εἶχε τή δυνατότητα νά κάνει πράξη τίς σκέψεις του καί τά ὄράματά του ὡς δάσκαλος τόσο στήν Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου (ὡς σχολάρχης ἀκολούθησε τό πρόγραμμα τοῦ δασκάλου του Νεόφυτου Καυσοκαλυβίτη) καί στά Ἀμπελάκια, ὅσο καί στήν Κωνσταντινούπολη καί ὅπου ἄλλοῦ ἐργάστηκε. Ὅμως εἶναι ἄλλο τό προσωπικό πρόγραμμα, τό ὁποῖο κάποιος ἐφαρμόζει σέ μικρή κλίμακα, καί ἄλλο τό νά ἔχει τήν εὐκαιρία νά ὀργανώσει ὁ ἴδιος ἕνα σχολεῖο μέ βάση τίς ἀρχές καί τή φιλοσοφία του. Ὁ λόγος τοῦ Γαζῆ ἄλλωστε στό *Λόγιο Ἑρμῆ* εἶναι ξεκάθαρος. Ἡ νέα Σχολή εἶναι σχολή φιλοσοφίας καί φιλολογίας.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΤΗΣ
ΛΟΓΙΚΗΣ.
ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ,

*Νεώτερα τμήματα Μεταφυσικῆς σωματικῆς
ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν Διαλεκτικῶν*

ΥΠΟ

ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ ΣΟΦΙΟΥ

ΚΑΝ. ΚΑΝΟΝΙΚ. ΣΟΜ.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ.

Μεταφρασθέντα μὲν

Εἰς τὴν ἑμετέρην Διαλεκτικὴν παρὰ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑ ΤΟΥ ΜΗΛΙΤΟΥ

Εἰς ἁρῶν τῶν ἀντὶ Μαθητῶν

*ὡς ἂν ἀπὸ τῶν νεωτέρων χρόνων τῶν φιλοσόφων,
ἐκδόθησαν ἐπιμελῶς ἐκ τῆς ἑμετέρας
κατασκευασθέντες ἐκ τῆς ἁ. Τέμης*

Ἐπιμετῆς Σπυριδίου Βλαβῆ.

ΒΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1804.

Παρὰ Νικολάου Γαλαξί τῆς ἁ. ἑμετέρας.
Cum regia approbatione.

...συστήσωμεν Σχολεῖον τακτικόν εἰς τὴν πατρίδα μας (εἰς τὴν κατὰ τό Πήλιον ὄρος κωμόπολιν Μηλιαῖς καλουμένην, πλησίον τῆς Ζαγοράς καὶ Μακρηνύσσης), τοῦ ὁποίου πρώτη Βάσις ἢ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου Ἠθική, χωρὶς τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι τῷ ὄντι ἄνθρωπος εἰς τόν κόσμον. Καί ἡ ἔξωτερική ἢθική Φιλοσοφία κατὰ τόν Σωκράτην· ἐπομένως δέ φιλολογικῶς νά παραδίδωνται ἐν αὐτῷ ἢτε Ἑλληνική ἀρχαία γλῶσσα, καί ἡ καθ' ἡμᾶς Κοινή· ἢ Γερμανική, καί ἡ Ἰταλική, διὰ τοὺς μέλλοντας ἐμπόρους γενέσθαι καί ἀκολουθῶν αἱ Ἐπιστῆμαι κατὰ τὴν τάξιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Λυκείων· διαιρουμένων ἄλλως τῶν μαθητῶν εἰς τέσσαρας τάξεις, εἰς Ἐμπόρους, εἰς Γεωπόνους, εἰς Διδασκάλους καί εἰς Ἐκκλησιαστικούς, διδασκομένη ἐκάστη τάξις κατὰ τό μέλλον αὐτῆς ἐπάγγελμα· περί τῶν ὁποίων τούτων μετ' ὀλίγου θέλω εἰπεῖν ἐν συγγραμμάτιον...

Γ Ε Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α
Ν Ε Ο Τ Ε Ρ Ι Κ Ἡ

Εργασίας ἀπὸ διαφόρων Συγγραφεῖς παρὰ
ἐπισημοτάτου καὶ Ἱεροτάτου ἱεροδρακόνου
τῶν Διμητρίων.

Νῦν πρῶτον τῆς ἐκδόσεως Ἐκδοτικῆς ἑταιρείας
καὶ διανομῆς χρηματικῆς συλλογῆς καὶ
ἐπιμετῆται κίβητος

Ἰβὲρ Ὀρειοὺς Χατῆρ Ἰβὲρ τε ἐξ Ἀρμενικῶν

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Σ

Ἡ Ἑλληνική Γαλιλία, Ἰταλία, Σαβῆ, Πορτο-
γαλιλία καὶ Φράντζα.

Ἐ Ν Β Ι Ε Ν Ν Η.

Παρὰ τῷ εὐγενῶς κυρίῳ Θεωμᾷ τῷ Τρίπτερον.

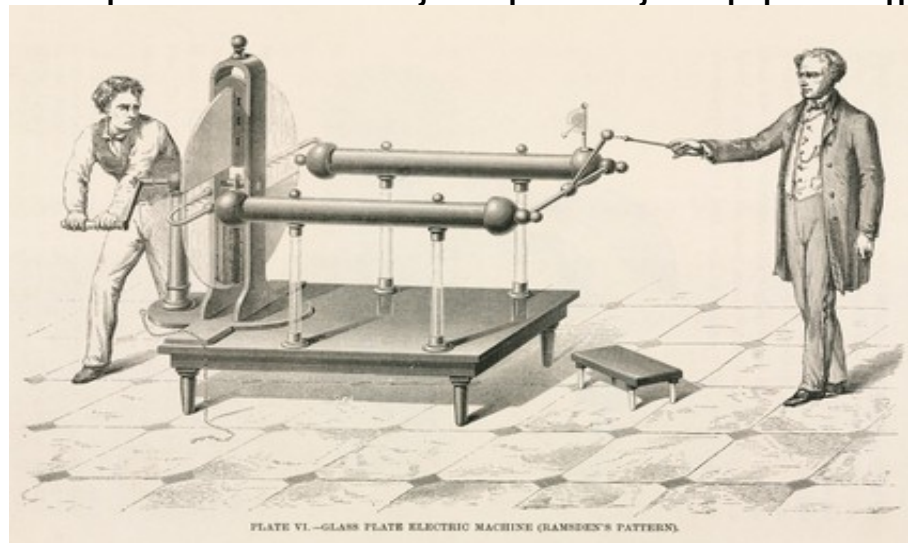
1 7 9 1.

Ἡ Βιβλιοθήκη κατά τό παρόν ἔχει ὑπέρ τάς 8000 τόμους, καί καθ' ἡμέραν πλουτεῖται μέ τά ἀναγκαῖα πρός τάς μαθήσεις βιβλία. Τό γυμνάσιον τοῦτο ἔλαβε τό ὄνομα, Μηλιωτική Σχολή, καί ἐφοδιάσθη μέ τά ἀναγκαῖα Πατριαρχικά καί Συνοδικά γράμματα... μετ' ὀλίγου ὑπάγει καί ὁ Δανιήλ καί μετά τοῦτον καί Ἐγώ, ἐλπίζοντες νά ἐλκύσωμεν καί ἄλλους τῶν πεπαιδευμένων καί τῶν φιλογενῶν ἐκεῖ, διά νά ἡμπορέσωμεν μέ τούς κόπους μας νά παρηγορήσωμεν, ἂν ὄχι ἄλλως, τήν πτωχείαν καί τήν δυστυχίαν τοῦ γένους».

• Στόχος ἦταν ἡ Σχολή νά ἔχει εὐρωπαϊκό προσανατολισμό. Νά μήν ὑστεροῦν δηλαδή οἱ μαθητές της σέ τίποτε ἀπό τά σχολεῖα τῆς φωτισμένης Δύσης. Τό ἐνδιαφέρον ἐγκείται στή διδασκαλία καί τῆς ἀρχαίας, ἀλλά καί τῆς κοινῆς γλώσσας, σύμφωνα μέ τίς ἰδεολογικές ἀντιλήψεις πού καί ὁ Κωνσταντᾶς ἀλλά καί οἱ ἄλλοι δύο λόγιοι εἶχαν, ὅπως ἐπίσης καί ἡ τοποθέτηση τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου καί τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτη ὡς βάσεων γιά τή λειτουργία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος. Ἡ φιλοσοφία καί ἡ θρησκεία ἐξετάζονται ἰσομερῶς. Ἑλληνισμός καί χριστιανισμός συνδέονται. Ὅλα θά λειτουργήσουν στήν προοπτική τῆς ἐπανασύνδεσης τοῦ ἑλληνισμοῦ μέ τίς ρίζες του χωρίς ὅμως νά ἀποκοπεῖ τό πρόγραμμα τῆς σχολῆς ἀπό τή χριστιανική πίστη.

- Ταυτόχρονα, ή διάκριση τῶν μαθητῶν σέ τέσσερις τάξεις, ανάλογα μέ τόν ἐπαγγελματικό προσανατολισμό τους, εἶναι μιᾶ ἐνδιαφέρουσα τοποθέτηση -καινοτομία, πού δείχνει καί τήν κοινωνική ἀντίληψη τῆς ἐποχῆς. Τό κύριο ἐνδιαφέρον τῆς διδασκαλίας ἐγκείται βέβαια στή φιλολογική κατάρτιση τῶν μαθητῶν. Δέν παραλείπεται, ὅμως, καί ἡ διδασκαλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία θέτει τήν παιδεία σέ βάσεις, σύμφωνες μέ τά πρότυπα τοῦ Διαφωτισμοῦ.

• Ἡ σχολή τῶν Μηλεῶν λειτούργησε μέ βάση τή νέα, πειραματική φιλοσοφία. Ὁ Γαζής, ἐκτός ἀπό βιβλία, ἔστειλε στόν Κωνσταντᾶ «ἀρκετά πειραματικά ὄργανα γιά τήν ἀρτία διδασκαλία τῆς φυσικῆς καί τῆς χημείας. Μερικά ἀπό αὐτά σώζονται σήμερα, σέ μιᾶ προθήκη φυλαγμένα, καί πιστοποιοῦν τή σημασία πού ἔδιναν οἱ δύο σπουδαῖοι λόγιοι, γιά τήν καλή καί κατά βάθος ἐκπαίδευσι τῶν μαθητῶν στίς νέες αὐτές ἐπιστῆμες: Ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας, μεταξύ τῶν ὁποίων καί μιᾶ ἀπό τίς πρῶτες ἐργαστηριακές ἠλεκτρικές μηχανές τύπου „Ramsden,,».

-

- Καί συμπληρώνει, χαρακτηριστικά, ὁ Καμηλάρης, βιογράφος τοῦ Κωνσταντᾶ: «Οἱ ἀνά τό πανελλήνιον γνωστοί νέοι διδάσκαλοι Γαζῆς καί Κωνσταντᾶς ... ἐδίδασκον τούς προσιόντας οὐ μόνον τήν Ἑλληνικήν ἀλλά καί τά Μαθηματικά καί τήν φιλοσοφίαν καί τήν φυσικήν διά τήν διδασκαλίαν τῆς ὁποίας ἐκόμισαν ἐκ Βιέννης τά ἀναγκαῖα ὄργανα καί τήν γεωγραφίαν μαθηματικήν καί πολιτικήν καί φυσικήν δι' ἣν γεωγραφίαν εἶχον κομίσει συλλογήν πολλῶν χαρτῶν, σφαῖραν ὑδρόγειον καί οὐρανίαν ὡς καί σφαῖραν κρικωτήν· ἐκ δέ τῶν ξένων γλωσσῶν τήν λατινικήν καί τήν Ἰταλικήν καί ἄλλα μαθήματα νεοφανῆ καί ἀγνωστα κατ' ἐκείνους τούς χρόνους ἐν Ἀνατολῇ. Ὅτε ἐκομίσθη ἡ ἠλεκτρική μηχανή συνήγαγον τούς προύχοντας τῶν Μηλεῶν εἰς οὓς κρατηθέντας ἐκ τῶν χειρῶν ἐξεκένωσαν τό ἠλεκτρικόν ρεῦμα. Τά νεοφανῆ ταῦτα οὐ μόνον ἐν Μηλέαις ἀλλά καί ἐν Εὐρώπῃ τότε ἠλεκτρικά πειράματα ἐξήγειραν τόν θαυμασμόν τῶν ἀπλῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, ὥστε διεδόθη ὅτι οἱ διδάσκαλοι ἠδύναντο νά θανατώσωσι καί νά ἀναστήσωσιν ἄνθρωπον διά τοῦ ἠλεκτρισμοῦ».

«Ἡ πτέρυγα τῆς Βιβλιοθήκης ἀποτελοῦσε τό πιό θαυμαστό ἐξάρτημα τῆς Σχολῆς. Καί ὁ πλοῦτος της μοναδικός γιά κείνη τήν ἐποχή. Ὅλη ἡ ἑλληνική κλασική γραμματεία ἀπαρτισμένη ἀπό τό Γαζῆ ἢ βυζαντινή καί πατερική φιλολογία σ' ὅλες της τίς τοτινές ἐκδόσεις ἰεξικά πολλά καί πολλαπλά μαθηματικά, φυσικά, ἀστρονομικά, φιλοσοφικά καί γεωγραφικά ἔργα, ὅσα κυκλοφοροῦσαν στή ἑλληνικά, πρωτότυπα ἢ μεταφρασμένα, κι ἀντιπροσωπευτικά συγγράμματα στή γαλλική, στήν ἰταλική καί στή γερμανική γλῶσσα. Ἀλλά στή Βιβλιοθήκη, ἐχτός ἀπό τά φιλολογικά ἔργα, βρίσκονταν κι ἄλλες μνημεῖς τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος. Μία μεγάλη εἰκόνα τοῦ Ὅμηρου, πού τήν ἔφερε ὁ Γαζῆς ἀπό τῆ Βιέννη. Ἀκόμη καί μέ αὐτούσια λείψανα τῆς ἔνδοξης ἐκείνης ἐποχῆς κόσμησαν τό χῶρο τῆς Βιβλιοθήκης: νομίσματα, ἐπιγραφές κι ἀγάλματα, συγκρότησαν τόν πρῶτο, μικρό πυρῆνα ἑνός ἀρχαιολογικοῦ μουσεῖου, σύμφωνα, ἄλλωστε καί μέ τόν κανονισμό τῆς Φιλομούσου Ἐταιρίας».

- Δύο ἀκόμη ἀγάλματα θά στολίσουν τῆ σχολή. Τά ὀνόμασε ὁ Γαζῆς «τό ἕνα Πλάτωνα καί τό ἄλλο Ξενοφῶντα», καθότι ἦταν προτομές, ἐνῶ ὁ Κωνσταντᾶς εἶχε τοποθετήσει ἐντός τῆς αἴθουσας τῆς Βιβλιοθήκης «μία μαρμαρίνην κεφαλὴν καί ἕνα χάλκινον Ἡρακλέα μέ τεθραυσμένον, ἀλλά προχείρως συνηρμωσμένον τόν ἕτερο πόδα, ὡς 0,70 μ. μήκους,, μέ λεοντήν καί ρόπαλον θαυμασίας τέχνης».

- Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ στήν παιδαγωγική μέθοδο, ὁ Γαζῆς ἤθελε νά ἐφαρμοσθεῖ ὁ τρόπος τοῦ Pestalozzi. Γι' αὐτό καί ἔστειλε στίς Μηλιές τόν Κλεόβουλο, ὁ ὁποῖος ὅμως δέν μπόρεσε νά διδάξει ἐκεῖ. Τήν παιδαγωγική αὐτή ἀντίληψη συμερίζονταν καί ὁ Κωνσταντᾶς. Ἔτσι, ἀνέκυπτε γιά τόν ἑλλαδικό χῶρο μία μεγάλη ἀλλαγὴ. Ἀπό τό δρόμο τῆς ἀυστηρότητας καί τῆς τιμωρίας ἡ μάθηση προχωροῦσε στό δρόμο τῆς παιδαγωγικῆς ἀγάπης.

- Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ ἐπιθυμία τῶν Κωνσταντᾶ καί Γαζῆ νά γίνει ἡ Σχολὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν δέν θά μπορέσει νά πραγματοποιηθεῖ. Ἦταν μή ρεαλιστική ἡ σκέψη αὐτή, ὅχι μόνο γιὰτί δέν θά ἦταν εὔκολο νά λάβουν ἄδεια ἀπό τήν πλευρά τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλά καί γιὰτί ἀπαιτοῦνταν πολλά χρήματα γιά νά μπορέσουν νά προσελκυσθοῦν μεγάλα ὀνόματα τῆς ἐποχῆς, προκειμένου νά πᾶνε καί νά διδάξουν. Αὐτό δέ συνεπάγεται τήν ἀποτυχία τοῦ προγράμματος ἢ τῆς ἔμπνευσης. Ὡστόσο, ὁ τόπος δέν προσφερόταν γιά ἕνα τέτοιο σχέδιο, καθόσον ὁ Ἑλληνισμός ἐτοιμαζόταν γιά τήν ἐπανάσταση.

-

• Από τὰ παραπάνω συνάγεται ὅτι τό ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα τῆς Σχολῆς τοῦ Κωνσταντᾶ περιελάμβανε τή διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καί τῶν Μαθηματικῶν, ὅπως ἐπίσης καί τῆς γεωγραφίας, γιά τήν ὁποία ὑπῆρχαν ὡς ἐποπτικό ὑλικό οἱ χάρτες τούς ὁποίους ἀπέστειλε ὁ Γαζῆς καί διασώζονται μέχρι καί σήμερα στή Βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς, ἡ ὑδρόγειος καί ἄλλες σφαῖρες, ἀλλά καί τῆς φυσικῆς, στήν ὁποία χρησιμοποιοῦνταν ἡ ἠλεκτρική μηχανή. Τά πειράματα ἐκκενώσεως ρεύματος προκαλοῦσαν μεγάλο θαυμασμό, ἀκόμη καί στους πρῶχοντες τῶν Μηλεῶν, κάτι πού καθιστοῦσε τή Σχολή πόλο ἔλξης ὄχι μόνο γιά τούς μαθητές, ἀλλά καί γιά τούς κατοίκους τῆς περιοχῆς.

• Σκοπός τοῦ Κωνσταντᾶ, ὅπως καί τῶν ἄλλων λογίων, ἦταν νά γίνει κατανοητό ἀπό τούς μαθητές, ἀλλά καί ἀπό ὅσους ἄλλους ἐνδιαφέρονταν, ὅτι τὰ φυσικά φαινόμενα ἔχουν λογική καί ἐπιστημονική ἐρμηνεία. Αὐτό θά ὀδηγοῦσε στήν ὑπέρβαση τῶν δεισιδαιμονιῶν καί τῶν προκαταλήψεων. Ἡ στάση τους αὐτήν πήγαζε ἀπό τήν ἐπιθυμία νά ἐκλαϊκευθοῦν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καί νά ἐφαρμοστοῦν στήν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων, νά ἐπιτευχθεῖ δηλαδή ἡ ἠθικοπρακτική βελτίωση καί οἱ ἄνθρωποι νά ἀνακαλύψουν τή χρησιμότητα τῆς ἐπιστήμης καί τῆς φιλοσοφίας στή ζωή τους.

• Τό ἱερατικό σχῆμα, ἀλλά καί τό προσωπικό κῦρος ἐξασφαλίζουν τόσο στόν Κωνσταντᾶ, ὅσο καί σέ ἄλλους λογίους, τήν ἀνοχή τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν καί τούς δίνουν τήν εὐκαιρία νά προχωρήσουν στά νέα μονοπάτια, χωρίς ἀντιδράσεις. Ἄλλωστε, τό κῦρος του Κωνσταντᾶ ἦταν κατοχυρωμένο καί ἀπό τὰ πατριαρχικά γράμματα μέ τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίστηκε στήν πράξη ἡ σχολή ὡς πατριαρχική. Παράλληλα, εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ Σχολή εἶχε ἄμεση σύνδεση μέ τήν ἐκκλησιαστική ζωή. Τόσο ἡ ὑπαρξη τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁσίου Νικολάου τοῦ ἐν Βουναίνοις καί ἡ ὑπαρξη ἐφημερίου στή Σχολή, ὅσο καί τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς πού προέβλεπαν τή συμμετοχή τῶν μαθητῶν στή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας εἶτε μέ τήν τέλεση ἀκολουθιῶν εἶτε μέ τή θεία Λειτουργία καί τήν ἐξήγηση τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπέτρεπαν δεύτερες σκέψεις ἀπό πιθανόν προκατειλημμένους. Οἱ ὅποιες πάντως ἐλάχιστες ἀντιδράσεις, δέν εἶχαν νά κάνουν μέ ἐκπαιδευτικούς, ἀλλά οὐσιαστικά μέ πολιτικούς λόγους.

• Ἡ ἐκμάθηση ξένων γλωσσῶν, ὅπως ἡ Λατινική καί ἡ Ἰταλική ἢ καί ἡ Γερμανική ἀργότερα, ἔδινε ἕναν ἀέρα κοσμοπολιτισμοῦ στή σχολή καί τήν ἔκανε νά ἀνταποκρίνεται στό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Παράλληλα, ἡ ὀργάνωση τῆς Βιβλιοθήκης ΨΥΧΗΣ ΑΚΟΣ ἀποτέλεσε γιά ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἕνα γεγονός μοναδικό.

•III. Ὁ Κωνσταντᾶς ἔφορος τῆς παιδείας

Στίς 25 Ἰουλίου 1824 ὁ Κωνσταντᾶς διορίστηκε Γενικός ἔφορος τῆς Παιδείας. Τά καθήκοντά του, τά ὁποῖα συμπεριλαμβάνονται σέ ἔγγραφο τό ὁποῖο συνέταξε ὁ ἴδιος, «**Χρέη καί καθήκοντα τοῦ Ἐφόρου τῆς Παιδείας**».

• Ὁ Κωνσταντᾶς ἔκανε προσπάθεια νά ἐπισκεφθῆ ὅσα σχολεῖα ἦταν ἐφικτό, καί μάλιστα θά μείνει γιά ἄρκετό καιρό στίς Κυκλάδες, ὅπου ἀγωνίστηκε ὁ ἴδιος νά ἰδρύσει σχολεῖα καί νά ἀντιμετωπίσει τά προβλήματα πού ἀνέκυψαν.

• Διαπιστώνουμε ὄντως τό ὀργανωτικό του πνεῦμα. Ἡ πρώτη του κίνηση ἦταν νά καταγράψει τά σχολεῖα πού ὑπῆρχαν στήν ἐπικράτεια καί νά ἐνημερωθεῖ γιά τόν ἀριθμό τῶν δασκάλων, τίς ἱκανότητες καί τίς μεθόδους πού χρησιμοποιοῦσαν. Προτεραιότητά του, σύμφωνα μέ τόν κανονισμό, ἦταν ὁ διορισμός ὡς δασκάλων ἀνθρώπων τίμιων καί ἠθικῶν, γιά νά διαφυλαχθοῦν τά ἦθη καί νά ἔχει κατάλληλα πρότυπα ἡ νεολαία. Ὁ ἴδιος θά ἔχει τήν εὐθύνη νά ἐπικοινωνεῖ μαζί τους δι' ἐπιστολῶν καί νά ζητᾶ ἐνημέρωση γιά τήν πρόοδο κάθε σχολείου, καθώς καί γιά τά προβλήματά του.

• Ὁ Κωνσταντᾶς γνώριζε καλά ἀπό τήν ἐμπειρία του ὅτι χωρίς χρήματα δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει παιδεία. Γι' αὐτό θέτει ὡς προτεραιότητά του καί τήν ἐξεύρεση πόρων.

Παράλληλα, ἐπιθυμεῖ τὴν καθιέρωση κυρίως τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου, ἐνῶ θεωρεῖ ὅτι πρέπει τὰ σχολεῖα, μέ εὐθύνη τῶν ἐπιτρόπων τους, νά ἔχουν βιβλιοθήκη καί μουσεῖο, στό ὁποῖο νά συγκεντρώνονται ὅλα τὰ ἀρχαῖα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα, ἐκεῖνο τό διάστημα, πωλοῦνταν στούς διάφορους Εὐρωπαίους περιηγητές, μέ ἀποτέλεσμα ἡ Ἑλλάδα νά δυσφημεῖται.

Τέλος, καθῆκον τοῦ ἐφόρου εἶναι νά συντάξει ἀναλυτικό πρόγραμμα σπουδῶν καί διδασκαλίας, ἰδίως γιά τή διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, προκειμένου νά μή ξοδεύεται ἄσκοπα ὁ χρόνος τῶν μαθητῶν. Ἔχει τὴν ταπείνωση πάντως νά δηλώσει ὅτι ἂν βρεθεῖ καλύτερο σχέδιο διδασκαλίας ἀπό αὐτό πού θά καταρτίσει ὁ ἴδιος, τότε μπορεῖ νά γίνει ἀλλαγὴ.

Ὅλες σχεδόν οἱ προτεραιότητες τοῦ σχεδίου ὀργάνωσης τῆς ἐκπαίδευσης θυμίζουν τίς βασικές γραμμές ὀργάνωσης τῆς Σχολῆς τῶν Μηλεῶν. Ὁ Κωνσταντᾶς ἀξιοποιεῖ τὴν ἐμπειρία του σέ τοπικό καί προσωπικό ἐπίπεδο, γιά νά ὀργανώσει τὴν ἐκπαίδευση σέ κεντρικό.

Τό ἐνδιαφέρον εἶναι πῶς ἡ σκέψη του δέν εἶναι ἐσωστρεφής. Ἔρχεται σέ ἐπαφή μέ τὴν Εὐρώπη καί ζητᾶ βοήθεια. Αὐτό μᾶς τό μαρτυρεῖ, μεταξύ ἄλλων καί ἐπιστολὴ γραμμένη στὰ γαλλικά, ἀπὸ τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς Societe pour L' Instruction Elementaire τοῦ Παρισιοῦ, γραμμένη στίς 30 Νοεμβρίου 1825, μέ τὴν ὁποῖα τοῦ γνωστοποιεῖται τό ἐνδιαφέρον τῶν Γάλλων γιά συνεργασία σέ παιδαγωγικὴ βάση γιά τό καλό καί τὴν ὀργάνωση τῆς Ἑκπαίδευσης στήν Ἑλλάδα. Οἱ Γάλλοι εἶναι πρόθυμοι νά στείλουν ὄργανα καί βιβλία καί ὑλικό γιά τὴν Ἀριθμητικὴ καί ἄλλα μαθήματα.

Παράλληλα, προσπαθεῖ νά κινητοποιήσει πλούσιους ὁμογενεῖς ἀπὸ τό ἐξωτερικό, προκειμένου καί αὐτοὶ νά συμβάλουν στήν χρηματοδότηση σχολείων. Κάθε συμπάρασταση εἶναι εὐπρόσδεκτη. Ἡ κυβέρνηση, κατόπιν εἰσηγήσεώς του, θά ἀξιοποιήσῃ ἐκκλησίες καί μοναστήρια πού δέ λειτουργοῦν, προκειμένου ἐκεῖ νά στεγασθοῦν σχολεῖα.

•Θά συνεχίσει, κατόπιν, τίς προσπάθειες του στίς Κυκλάδες μεταβαίνοντας στή Τήνο καί στήν Άνδρο. Στή Σίφνο, στή Μύκονο και στή Μήλο γιά διαφόρους λόγους δέν θά μπορέσει νά μεταβεί. Μέ τίς όδηγίες του όμως θά βρεθοῦν δάσκαλοι καί θά συσταθοῦν σχολεΐα καί εκεί. Ό Κωνσταντᾶς θά διατηρήσει ώς όρμητήριό του τή Σύρο. Θά μεταβαίνει γιά ύπηρεσιακούς καί ἄλλους λόγους στόν Πόρο, στό Ναύπλιο καί ἄλλοῦ, ἄλλά τό κέντρο τῶν δραστηριότητων του θά εἶναι ἡ Σύρος. Θά διδάξει στό Πρότυπο σχολεΐο μέχρι τόν έρχομό τοῦ Καποδίστρια.

•Οἱ ιστορικές συνθήκες δέν τοῦ επέτρεψαν νά ὑλοποιήσει τούς όραματισμούς του. Τό έργο τοῦ Κωνσταντᾶ ώς έφόρου τῆς Παιδείας δέ θά μπορούσε νά έχει αποτελέσματα ἀπό τή στιγμή πού τά στρατιωτικά πράγματα στόν έλλαδικό χῶρο εἶχαν ιδιαίτερα ἄρνητικές εξελίξεις μέχρι τήν παρέμβαση τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων και τήν έκλογή τοῦ Καποδίστρια ως κυβερνήτη τῆς Έλλάδας. Ἀπό τό σχεδιασμό πάντως καί τίς προσπάθειες τίς όποῖες κατέβαλε διαφαίνεται ἡ έπιθυμία του νά ὑλοποιήσει τήν εμπειρία τῶν Μηλεῶν στήν όργάνωση καί τό περιεχόμενο τῆς παιδείας σέ κρατικό επίπεδο, νά ἀκολουθήσει τίς ιδέες τοῦ Διαφωτισμοῦ καί νά βρεῖ λύση στό μεγάλο έξ ἀρχῆς πρόβλημα πού ἦταν ἡ οἰκονομική χρηματοδότηση τῆς παιδείας, ἄλλά καί ἡ έλλειψη συνειδητοποίησης ἀπό τήν πλευρά τοῦ λαοῦ τῆς ἀξίας της παιδείας. Στόν ἀγώνα αὐτό ο Κωνσταντᾶς φάνηκε ὅτι σέ επίπεδο διοίκησης ἦταν μόνος του καί γι'αὐτό κι εκείνος ἀποσύρθηκε σ' αὐτό πού ἀγαποῦσε, δηλαδή στήν διδασκαλία.

Κωνσταντάς και Καποδίστριας

Ὁ ἐρχομός του Καποδίστρια στήν Ἑλλάδα θά δώσει μία νέα ὥθηση στά ἐκπαιδευτικά πράγματα. Ἡ παιδεία εἶναι στίς πρῶτες προτεραιότητές του. Ἄλλωστε, καί στήν Εὐρώπη, μετά τήν ἀναχώρησή του ἀπό τή Ρωσία τό 1826, θά ἀγωνιστεῖ γιά τήν παιδεία τῶν ἑλληνοπαίδων, κυρίως στήν Ἀνγκόνα ἀλλά καί ἄλλοῦ, μέ στενότερο συνεργάτη του τόν Κερκυραῖο Ἀ. Μουστοξύδη.

Ἐνας ἀπό τούς πρῶτους συνεργάτες τοῦ Καποδίστρια στό ἔργο πού ἀνέλαβε ἦταν καί ὁ Κωνσταντᾶς. Ὁ Καποδίστριας θά τοῦ ἀναθέσει τήν οἰκοδόμηση τοῦ Ὁρφανοτροφείου στήν Αἴγινα, ὅπως ἐπίσης καί θά τόν καταστήσει ἐπίτροπο ἐπί τῆς οἰκονομίας. Οὐσιαστικά ὅμως ὁ Κωνσταντᾶς θά ρυθμίζει τήν καθημερινή ζωή τῶν οἰκοτρόφων, ἀλλά καί θά ἐλέγχει τήν πρόοδό τους.

Ὁ Καποδίστριας, ἐκτός ἀπό τό Ὁρφανοτροφεῖο, θά ἀναθέσει στόν Κωνσταντᾶ καί στό λόγιο Γ. Γεννάδιο νά συντάξουν ἔκθεση - «*Σχέδιον περί συστάσεως καί διατηρήσεως τῶν ἀναγκαίων εἰς ἐκπαίδευσιν τῆς Νεολαίας Σχολείων ἀναλόγων μέ τήν νῦν τοῦ Ἔθνους περίστασιν*», τό ὁποῖο οἱ δύο λόγιοι θά τοῦ τό παραδώσουν στό τέλος τοῦ 1828. Ὁ Κωνσταντᾶς θά ἔχει τήν εὐκαιρία γιά μία ἀκόμη φορά νά διατυπώσει τίς ἀπόψεις καί τά ὀράματά του γιά τήν παιδεία τοῦ

- Τό κείμενο εἶναι γραμμένο στή λόγια-καθαρεύουσα γλῶσσα.
- Στό προοίμιο τῆς ἔκθεσης ἐπισημαίνεται ἡ κλίση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στήν παιδεία, ὡστόσο τονίζεται ὅτι ἡ πολυετής δουλεία καί ἡ ἀδιαφορία τῶν Ὀθωμανῶν γιά τήν μόρφωση «ἔρριψεν τό ἔθνος ἀναξίως εἰς τόν πλέον πυκνόν λόφον τῆς ἀμαθείας καί τό φρικτότατον τῆς βαρβαρότητος βάραθρον. Δέν ἔλειψαν πάντοτε καί πολιτικοί καί ἐκκλησιαστικοί φιλόκαλοι ἄνδρες νά συνιστῶσιν, ὅσον συνεχώρουν αἱ περιστάσεις, παιδευτήρια εἰς φωτισμόν τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ὁ βάσκανος καί δεισιδαιμονικός ὀφθαλμός τοῦ τυράννου, τά ἐθεώρει μέ ἀπέχθειαν, καί ἐσπούδαζεν ὑπό διάφορους προφάσεις νά κρατῆ πάντοτε τό ταλαίπωρον ἔθνος εἰς τήν ἀμάθειαν». Ἡ κατάσταση ἀπαιτεῖ ἐπειγόντως μέτρα. Ἀναγνωρίζοντας τίς δυσκολίες τῶν περιστάσεων οἱ συντάκτες τοῦ σχεδίου προτείνουν νά συσταθοῦν ὄχι πολυδάπανα καταστήματα, ἀλλά ἀνάλογα μέ τίς δυνάμεις τοῦ ἔθνους.

- Στο πρώτο άρθρο προτείνουν τή σύσταση στήν καθέδρα τῆς Κυβερνήσεως σχολείου ἢ Λυκείου ἢ Ἀκαδημίας, στό ὁποῖο νά μεταβαίνουν ἀπό τά ἐπαρχιακά καί τά ἰδιαίτερα σχολεῖα οἱ νέοι. Σ' αὐτό τό Γενικό σχολεῖο θά διδάσκονται τά ἐξῆς μαθήματα «ἐκτενέστερα α'. ἡ ἑλληνική Γραμματική μέ ὅλην τήν ἀκρίβειαν καί καθ' ὅλην τήν ἔκτασίν της καί ἡ Λατινική διάλεκτος β'. ἡ ῥητορική καί Ποιητική καί ἐν γένει ἡ ἐπί μέρους ἑλληνική καί ἡ καθ' ὅλου φιλολογία τῶν φωτισμένων ἔθνῶν γ'. ἡ Γενική κοσμική ἱστορία ἐν ἐπιτομῇ καί ἡ καθόλου Γεωγραφία δ' ἡ Δογματική θεολογία καί ἡ ἐπί μέρους ἐκκλησιαστική ἱστορία, ὅση ἀφορᾷ τά τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατ' ἐπιτομήν ε' τά Μαθηματικά καί ἡ Φυσική καί Χημεία. ζ' ἡ Γεωργική, καί ὅ,τι ἄλλο μάθημα θέλει καί δύναται ἡ Κυβέρνησις νά εἰσάξῃ εἰς τό ἔθνος».

•Κάθε έπαρχία στό κέντρο της θά συστήσει σχολείο προκαταρκτικό/άλληλοδιδακτικό, τό όποιο θά είναι άνοικτό στά παιδιά όλων τών πολιτῶν και θά προσφέρει τίς βασικές μορφωτικές γνώσεις, τήν έγκύκλιο παιδεία, και σχολείο έλληνικό «είς τό όποιον νά διδάσκωνται οί παῖδες τήν παλαιάν Έλληνικήν γλῶσσαν μέ τήν δέουσαν ακρίβειαν και παραλληλισμόν ταύτης πρός τήν νῦν λαλουμένην. Μικράν τινά ρητορικήν, καθ' ήν νά συνθέτουν και προγυμνάσματα, ή νά μεταφράζουν από τήν νεωτέραν είς τήν παλαιάν γλῶσσαν διδόμενα είς αὐτήν παρά τῶν διδασκάλων, ιδεῶν τῆς Ποιητικῆς, ανάλογον μέ τήν ήλικίαν και τάς δυνάμεις των. Τήν ιστορίαν κατ' έπιτομήν τοῦ έλληνικοῦ έθνους. Τήν Γεωγραφίαν μέ παραλληλισμόν τῶν παλαιῶν όνομασιῶν τῶν έπαρχιῶν και πόλεων πρός τάς σημερινάς και μίαν τινά ξένην διάλεκτον, τήν Γαλλικήν δηλαδή, ή τήν Ίταλικήν».

•Όλα τά σχολεία της έπαρχίας θά συντηροῦνται μέ έξοδα τῆς έπαρχίας, της πόλης, τῆς κώμης, τῆς κοινότητας. Η τοπική αὐτοδιοίκηση λοιπόν θά διορίζει τούς δασκάλους, ένῶ ή κυβέρνηση θά άσκεῖ τόν κεντρικό έλεγχο, επικυρώνοντας τούς διορισμούς τους, διά τῆς Ακαδημίας πού θά δίνει τά διπλώματα. Όσοι εισέρχονται στην Ακαδημία θά πληρώνουν δίδακτρα. Τό Όρφανοτροφείο θά είναι ένα για όλη την επικράτεια.

•Στό δεύτερο άρθρο γίνεται αναφορά στα βιβλία. Θα υπάρξει μία «βιβλιογραφική έφορία» από τρεῖς λόγιους, οί όποιοι θα κάνουν τόν έρανισμό τῶν κατάλληλων βιβλίων και θα δίδουν τήν παραγγελία τῆς έκτυπώσεώς τους. Τά πλέον άπαραίτητα είναι ή Γραμματική, τό λεξικό, αρχαῖα κείμενα, Γεωγραφία και ιστορία, τόσο γενική όσο και τῆς Έλλάδος, συνοπτική και έκτεταμένη κατήχηση και συνοπτική πολιτική οικονομία. Τα βιβλία πρέπει νά είναι «τακτικά και εύμέθοδα» μέ σκοπό νά γίνουν εύχρηστα για τά παιδιά.

Στό τρίτο άρθρο όρίζεται ή κάθε περιοχή νά συστήσει έφορία ή όποία θά προσέχει τήν τάξη τών σχολείων καί τήν ακρίβεια στήν τήρηση τών καθηκόντων. Μέλη τής τοπικής έφορίας θά είναι ένας ίερωμένος «*πεπαιδευμένος καί ευϋπόληπτος*» καί πέντε ή έπτά μέλη εκλεγμένα κατά τό σύστημα τών δημογερόντων. Όλοι θά ύπηρετοϋν «*άμισθεί*». Η τοπική έφορία θά έλέγχει τά τής ύποδομής τών σχολείων καί τήν πρόοδο τών μαθητών.

Στό τέταρτο άρθρο γίνεται λόγος για τούς πόρους. Πρώτος πόρος θά είναι ό,τι περισσεύει από τή διαχείριση τής μοναστηριακής περιουσίας. «*Ποία άλλη άγαθοεργία ήμπορεί να είναι χριστιανικότερα καί φιλανθρωπικότερα από τά καταγώγια τής παιδείας, τά όποία είναι έργαστήρια, εις τά όποία πλαστουργοϋνται, διαμορφοϋνται καί γίνονται χρηστοί πολίται, καλοί χριστιανοί, καί χρήσιμοι εις τόν κοινωνικόν βίον οί νέοι, οί κυρίως ναοί τοϋ ζώντος Θεοϋ. Εάν λοιπόν αποφασισθή νά αναλίσκηται εις τά παιδευτικά καταστήματα μέρος τών μοναστηριακών προσόδων, τουλάχιστον όσα περισσοϋ κατ' έτος από τάς άπολύτως αναγκαίας χρείας τών μοναστηρίων έχει πόρους τό έθνος νά συστήση καί Άκαδημίας*».

Άλλοι πόροι θά είναι οί απλήρωτοι τόκοι τών σχολείων κατά τήν επανάσταση, οί διαθήκες, δίσκος πού θά περιάγεται στίς εκκλησίες υπέρ τών σχολείων, τυχηρά από τίς βαπτίσεις καί τούς γάμους, χρήματα όμογενών, φόρος στά φαγώσιμα τών καφενείων καί τών δημόσιων πωλητηρίων. Υπάρχουν καί έξωτερικοί πόροι, πού είναι χρήματα πού άφησαν για τήν ίδρυση σχολείων σπουδαίοι όμογενείς (πρώτοι οί τόκοι εκ τών χρημάτων τοϋ Βαρβάκη).

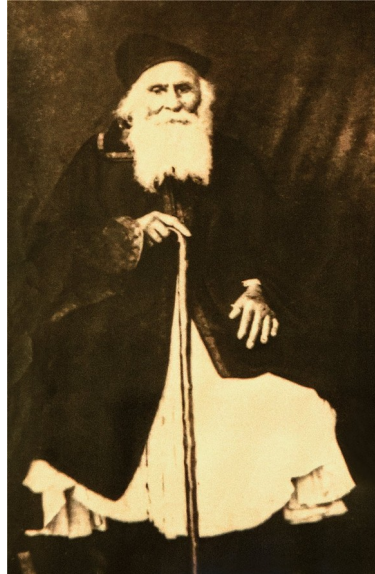
Η εκθεση καταλήγει μέ τήν έξής φράση: «*Ταϋτα συσκευθέντες πολλάκις έξεύρομεν καί καθυποβάλλομεν ταπεινώς εις τήν επίκρισιν τής σεβαστής Κυβερνήσεως εκπληροϋντες κατά δύναμιν καί ήμεϊς τό πρός τήν πατρίδα χρέος μας*».

Πέρα από κάποιες περισσότερες λεπτομέρειες σέ σχέση μέ τό 1825, τό βασικό σχήμα τής παιδείας είναι περίπου τό ίδιο. Καθιερώνεται ή έλεύθερη καί δωρεάν φοίτηση όλων τών παιδιών στά αλληλοδιδασκτικά σχολεία, ένϋ τό πρόγραμμα τών μαθημάτων καί στά τρία είδη τών σχολείων είναι αυτό τών σχολείων τοϋ Διαφωτισμοϋ. Ο Κωνσταντᾶς επιμένει στήν Άκαδημία, τήν όποία όμως δέν τήν ταυτίζει μέ τό Πανεπιστήμιο. Ο ρεαλισμός επέβαλε νά μήν γίνει τέτοια πρόταση, παρότι τό Πανεπιστήμιο θά ήταν ή φυσική απόληξη ενός εκπαιδευτικοϋ συστήματος.

Ὁ Κωνσταντᾶς θα ἔχει την εὐθύνη για τη καθημερινότητα τοῦ Ὀρφανοτροφείου, για το ἐκπαιδευτικό του πρόγραμμα, πού εἶχε ὡς ἀπώτερο σκοπό τά παιδιά να μπορέσουν να βροῦνε ἐργασία και γι' αὐτό το καλοκαίρι ἔκαναν πρακτική σέ διαφόρους μαστόρους, καθιερώνοντας ἔτσι την τεχνική ἐκπαίδευση.

Τό Ὀρφανοτροφεῖο, ἐκτός ἀπό τό κεντρικό καί τά βοηθητικά του κτίρια, εἶχε καί ναό τοῦ Σωτῆρος. Τό κτίσιμο τοῦ ναοῦ ἐντός τοῦ χώρου τῆς παιδείας δηλώνει τό σεβασμό τοῦ Καποδίστρια στήν ἑλληνορθόδοξη παράδοση σύνδεσης Ἐκκλησίας καί παιδείας. Ἐξάλλου, στό πρόγραμμα τῶν μαθημάτων γιά τά σχολεῖα εἶχε προβλεφθεῖ κατά τίς ἐορτάσιμες ἡμέρες, ἐκτός τῶν ἐπίσημων ἀργιῶν, νά γίνεται τό μάθημα ἀφοῦ τελείωνε ἡ Θεία Λειτουργία.

Στό Διάταγμα 353 τῆς 16^{ης} Ἰανουαρίου 1830, ὑπογεγραμμένο ἀπό τόν Ἰ. Καποδίστρια καί τόν Ν. Χρυσόγελο, Γραμματέα ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδύσεως, στό ὁποῖο ὀρίζονται «*πότε σχολάζουσι*» τά ἀλληλοδιδασκτικά σχολεῖα καθ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ χρόνου. «*Τάς λοιπὰς ἐορτασίμους ἡμέρας, τὰς μή σημειουμένας ἐνταῦθα, μετὰ τήν ἀπόλυσιν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας συνέρχονται οἱ μαθηταί εἰς τό σχολεῖον καί μετὰ τήν ἐξήγησιν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου καί τοῦ ἀποστόλου τῆς ἡμέρας γίνεται ἡ συνήθης παράδοσις*

Ἡ επιστροφή στίς Μηλιές

Τό εκπαιδευτικό ἔργο τοῦ Κωνσταντᾶ κατά τήν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του δέν περιλαμβάνει κάποια καινοτομία. Μία εἶναι ἡ κύρια ἔγνοιά του: νά μπορέσει νά βρεῖ κάποιον ἰκανό διάδοχο γιά τή Σχολή τῶν Μηλεῶν. Δέν θά μπορέσει ὅμως νά τύχει τέτοιας χαρᾶς. Ὁ μόνος πού θά σταθεῖ κοντά του θά εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος Πέζαρος.

Ὁ Κωνσταντᾶς θά συνεχίσει νά ἐνδιαφέρεται γιά τόν ἐμπλουτισμό τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς μέ βιβλία. Στό ἀρχεῖο τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Μηλεῶν ὑπάρχουν ἀρκετές ἐπιστολές ἐκδοτῶν τῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖοι ἐνημερώνουν τόν Κωνσταντᾶ γιά τήν κυκλοφορία νέων βιβλίων ἢ τή συνέχεια παλαιῶν ἐκδόσεων, ἀποστέλλουν σ' αὐτόν τά ἀντίτυπα-«σώματα» καί ζητοῦν ἀπό αὐτόν νά φροντίσει γιά τήν περαιτέρω διακίνηση τῶν ἔργων.

Τά βιβλία πού ἀγοράζει ὁ Κωνσταντᾶς μαρτυροῦν καί τόν εκπαιδευτικό προσανατολισμό του. Βλέπουμε ὅτι τόν ἐνδιαφέρουν ἡ Γεωγραφία, ἡ Ἱστορία, ἡ Παιδαγωγική, ἡ Ἀριθμητική-Μαθηματικά, οἱ γενικές γνώσεις (Ἐγκυκλοπαίδεια) καί φροντίζει νά προμηθεύεται τις τελευταῖες ἐκδόσεις, πού κυκλοφοροῦνται στήν ἐλληνική γλῶσσα. Οἱ ἐπιλογές τοῦ Κωνσταντᾶ δείχνουν ὅτι παραμένει πιστός στήν πορεία πού χάραξε στό εκπαιδευτικό του πρόγραμμα. Φανταζόμαστε ὅμως ὅτι ἡ γενικότερη ἐρμηνεία πού δίνει στά ὅποια βιβλία δέ θά χαρακτηριζόταν ἀπό τόν ἐνθουσιασμό τῆς ἀρχῆς, ἀλλά ἀπό τήν ὠριμότητα τοῦ δασκάλου ὁ ὁποῖος θέλει νά μάθει στούς μαθητές του γράμματα, προκειμένου ὄχι πλέον νά ἐπαναστατήσουν, ἀλλά νά γίνουν ὄριμοι πολίτες. Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι ὁ Κωνσταντᾶς ἔπαψε νά πιστεύει στήν μεταμορφωτική δύναμη τῆς παιδείας. Γι' αὐτό καταβάλλει τό τίμημα τῆς ἀγορᾶς τῶν βιβλίων γιά λογαριασμό τῶν μαθητῶν του. Δέ διαφαίνεται ὅμως ἀπό κάπου ἐπαναστατική ὁρμή, καί τοῦτο εἶναι λογικό λόγω καί τῆς ἡλικίας καί τῆς πολυποίκιλης ἐμπειρίας του.

Ο τάφος του Γρηγορίου Κωνσταντά βρίσκεται στην εκκλησία του Αγ. Νικολάου του Νέου, σε επαφή με το κώρο όπου ο ίδιος, το 1814, έκτισε τη Σχολή των Μηλεών.

